

**Корицька Галина Романівна,**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
завідувач кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін  
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,

**Сирцова Ольга Миколаївна,**  
кандидат історичних наук, доцент,  
доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін  
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,  
[syrtsova.olga73@gmail.com](mailto:syrtsova.olga73@gmail.com)

## **ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ДО ЗМІСТУ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ**

*Ключові слова: інтеграція змісту освіти, мовно-літературна освітня галузь, міжнародне гуманітарне право, аналіз літературного твору*

Сьогодні, в умовах розгортання активної фази російсько-українського збройного конфлікту, який розпочався ще в 2014 році, ми є свідками необґрунтованої жорстокості з боку ворога. Знищення цілих міст (Маріуполь, Бахмут, Сіверодонецьк, Волноваха...), катування та вбивство цивільного населення (Буча, Ірпінь, Бородянка, Куп'янськ, Херсон ...), обстріли української критичної інфраструктури та мирних міст, знищення житлових багатоповерхівок, в яких загинули цивільні (Запоріжжя, Дніпро, Херсон, Харків, Київ...), обстріл залізничного вокзалу під час евакуації місцевих мешканців (Краматорськ), лікарень (Маріуполь), шкіл, вбивство українських військовополонених (Оленівка), примусова депортація з окупованих територій дорослих та дітей — далеко не повний відомих всьому світові перелік порушень норм міжнародного гуманітарного права з боку російської федерації.

Міжнародне гуманітарне право (далі - МГП) — галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення військових дій та полегшення страждань жертв війни. Відповідно до норми 143 Звичаєвого МГП «держави повинні заохочувати навчання цивільного населення міжнародному гуманітарному праву» [2]. Зважаючи на динаміку збройних конфліктів у світі, знання з МГП вже поступово стають невід'ємною частиною базової середньої освіти XXI століття. Так, Міністерством освіти та науки України рекомендовано до викладання в 10 класі курсу «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» у кількості 17/34 годин на рік. Однак реалізація цього стикнулася з неготовністю адміністрацій закладів загальної середньої освіти виділити на нього години з варіативної складової Типової освітньої програми, надаючи перевагу профільним предметам [3]. Тому МОН України своїм листом від 27.03.2022 року рекомендувало використання методичних матеріалів щодо імплементації вивчення окремих питань з міжнародного гуманітарного права в таких навчальних предметах як історія, громадянська освіта, правознавство [4].

Виходячи з інтеграційного потенціалу змісту міжнародного гуманітарного права вбачаємо за можливе імплементування його змісту до навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі.

Відповідно до освітньої програми підвищення кваліфікації вчителів української мови та літератури, які проходять на базі комунального закладу «Запорізький обласний інституту післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, в березні 2023 року запроваджено фаховий спецкурс «Можливості інтеграції МГП до змісту мовно-літературної освітньої галузі». Враховуючи компетентнісний потенціал МГП, слухачам курсів ПК учителів української мови та літератури після їхньої участі в обласному семінарі-практикумі щодо основних положень міжнародного гуманітарного права, запропоновано здійснити аналіз оповідки Галини Гузовської-Корицької «Бранка з-над Дніпра» [1]. Літературний твір написаний авторкою на основі реальних подій - розповіді вчительки, яка пережила перебування в місцях для «неблагонадійних» під час окупації та була “депортована” в Україну окупаційною владою. Слухачі курсів здійснили аналіз подій, описаних в оповідці, відповідно до норм Звичаєвого гуманітарного права (таблиця 1).

Таблиця 1

Результати аналізу дотримання норм Звичаєвого міжнародного права учасниками подій, які описані в оповідці «Бранка з-над Дніпра»

| Розділ Звичаєвого міжнародного гуманітарного права                                            | Зміст норми                                                                                                                                   | Цитата з оповідки, що підтверджує порушення норми                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Знищення та захоплення майна                                                                  | Норма 51. На окупованій території: С. приватну власність необхідно поважати, її не дозволено конфісковувати;<br>Норма 52. Грабіж заборонений. | «...як мародери болгаркою вирізали двері й вивозили з магазину нажите працею добро».<br><br>«Оксана впізнала в ньому нічного привида, який наказував підлеглим забирати все з магазину, тицяючи в пральні машини, холодильники, мікрохвильові печі. зетку доверху навантажили краденим. Ще тоді подумала: «Від горшка три вершка, а що красти – знає».                                                                                                                          |
| Поводження з цивільними особами й особами, позбавленими боєздатності. Основоположні гарантії. | Норма 90. Заборонено тортури, жорстоке чи нелюдське поведження, наруга над людською гідністю, зокрема принизливе й образливе поведження.      | «Нарешті дійшла й обімліла, побачивши в машині Андрія. Здалося, без ознак життя. З-під шматків одягу виднілася запечена кров, сліди тортур».<br>«Катували людей нещадно й без якоїсь на то причини, бо здебільшого це були місцеві, яких здавали колаборанти; чоловік із мішком на голові, зв'язані руки, кров крізь шмаття. І босі ноги...»<br>«Після допиту, а так тривало на тиждень по три-чотири рази, його витягли з гаража й кинули до зетки. Ніхто нічого не пояснював» |

|                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                          | <p>Норма 96. Заборонено брати заручників.</p>                                                                                                                                                                                                                                           | <p>Слова молодого офіцера-феесбешникаб «Жизнь твоего мужа и родных в твоих руках»; «Молчи, если хочешь живой остаться и мужа спасти. Подумай над моим предложением»; «Ты можешь его спасти, если честно ответишь на вопросы, а будешь врать – твой муж останется без пальцев»</p>                                                                                                |
|                                                          | <p>Норма 99. Заборонено свавільне позбавлення волі.</p>                                                                                                                                                                                                                                 | <p>«Видряпаний сороковий хрестик на стіні виявився доленосним» — говорить головна героїня, підсумовуючи кількість днів, які провела «на підвалі» (без рішення суду)</p>                                                                                                                                                                                                          |
|                                                          | <p>Норма 100. Нікого не може бути визнано винним або засуджено, окрім як за вироком справедливого й компетентного суду, що забезпечує всі основні гарантії справедливого судочинства.</p>                                                                                               | <p>Обґрунтування арешту та перебування «на підвалах» зі слів офіцера-феесбешника: «Вы с мужем преступники» (без рішення суду)</p>                                                                                                                                                                                                                                                |
| <p>Переміщення та переміщені особи</p>                   | <p>Норма 129. Сторонам у міжнародному конфлікті заборонено повністю або частково депортувати чи примусово переміщувати цивільне населення окупованої території, окрім випадків, коли цього вимагають безпека цивільного населення чи особливо вагомі причини військового характеру.</p> | <p>«Раптом зетка зупинилася. – Выходим, – наказав офіцер. – Пятнадцать минут на сборы. расеи не нужны неблагонадежные». 2. «Ну поедешь в Украину, нам здесь врагов и без тебя хватает, – промовив»</p>                                                                                                                                                                           |
| <p>Інші категорії осіб, що перебувають під особливим</p> | <p>Норма 134. Особливі потреби жінок, яких торкнувся збройний конфлікт, такі, як захист та медична допомога, повинні братися до уваги.</p>                                                                                                                                              | <p>«Життя бранки в гаражі стало щоденним випробуванням. Постійно мусіла бути на чеку, бо вартові заходили без стуку. Не чіпали. Інколи приносили то шампунь, то порошок для прання. Бувало, ділилися сурогатним пайком. Дошкуляла літня спекота. Рятувалася, як могла. Чого не жаліли наглядачі, то це води. Віднайшовши серед мотлоху пакет, примудрялася в ньому прати...»</p> |

Аналіз навчальних програм з української мови та літератури свідчить про наявність можливостей інтеграції інформації з МГП до змісту дисципліни (таблиця 2).

Таблиця 2

Результати аналізу навчальних програм з української літератури на наявність можливостей інтеграції інформації з МГП до змісту дисципліни

| Тема МГП                              | Тема уроку                                                                           | Ідея компетентнісно-орієнтованого завдання                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|---------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Права людини та збройний конфлікт     | Воєнне дитинство в повісті Гр.Тютюнника «Климко»                                     | Чому Гр.Тютюнник у зрілому віці часто говорив: «І на мить не хотів би повернутися в своє дитинство?». Власну думку обґрунтуйте результатами аналізу щодо порушення норм МГП з боку...                                                                                                                                                               |
| Основні положення МГП                 | Любов Пономаренко «Гер переможений». Загальнолюдська ідея гуманізму і толерантності. | Не будь переможений злом, але зло перемагай добром. Римл.12:21<br>Опрацюйте епізоди у творі, які б розкрили стосунки між полоненими та дорослими, між полоненими та дітьми.<br>Поміркуйте: Чому ставлення дітей і дорослих кардинально різнилися?<br>Проблемне питання: Чи праві були діти, коли жорстоко поводитися з полоненим німцем?            |
|                                       | Слова власне українські й запозичені. виправдані й небажані запозичення.             | Знайти тлумачення лексичного значення, етимології слів «комбатант», «некомбатант». «принцип», «гуманізм». «гуманітарний», «стандарт», приклади вживання цих слів у ЗМІ (можливо, приклади неправильного вживання – лексичні помилки, які можна запропонувати виправити), скласти власне висловлювання з використанням цих слів – підготовка до ЗНО. |
| Історія МГП                           | Публічний виступ                                                                     | До тематики публічних виступів включати теми, пов'язані з історією МГП («Основні засади «жєневського права», права Гааги», «Видатні постаті представників міжнародних гуманітарних організацій» тощо.                                                                                                                                               |
| Принципи МГП щодо ведення воєнних дій | Вивчення творчості Олеся Гончара, Олександра Довженка                                | Аналізу творів на тему війни («Залізний острів», «За мить щастя» О. Гончара, «Україна в огні» О. Довженка) використовувати тлумачення норм міжнародного гуманітарного права, акцентувати увагу на їх порушеннях.                                                                                                                                    |
| Міжнародні гуманітарні                | Морфологічна норма української мови.                                                 | У вправах на правопис великої літери використовувати назви міжнародних                                                                                                                                                                                                                                                                              |

|                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| організації, що надають допомогу в період збройного конфлікту та під час надзвичайних ситуацій | Правопис великої літери.<br>Лексична норма.                                                                                                                                                                                                | гуманітарних організацій, основних документів.                                                                                                                                                                                                                                    |
| Відмітні емблеми і розпізнавальні знаки, встановлені міжнародним гуманітарним правом;          | Мовленнєва змістова лінія<br>Складання роздуму на актуальну тему з використанням простих двоскладних речень.<br>«Чому необхідно знати у воєнний час відмітні емблеми й розпізнавальні знаки, встановлені міжнародним гуманітарним правом?» | Проблемне питання: чи доводилося спостерігати випадки порушення правил застосування відмітних емблем і розпізнавальних знаків, встановлених МГП? Аргументуйте власні погляди.                                                                                                     |
|                                                                                                | Українська мова, 10-11 клас. Уроки розвитку зв'язного мовлення.                                                                                                                                                                            | Завдання: складання сенканів з описом відмітних емблем та розпізнавальних знаків (використовувати речення з різними видами зв'язку) тощо                                                                                                                                          |
| Захист цивільних осіб у період збройного конфлікту (держава-окупант, окупаційний режим)        | Жіночі образи в повісті О. Довженка «Україна в огні»                                                                                                                                                                                       | 1. Чому, на вашу думку, змальовуючи опалену війною Україну, автор приділяє таку увагу жіночим образам? Які ці жінки на війні? Чим вас вразила кожна з них? Як би МГП могло допомогти цим жінкам в їхній ситуації?                                                                 |
|                                                                                                | О. Довженко. Кіноповісті «Україна в огні». Відображення найтрагічніших сторінок Другої світової війни в Україні»                                                                                                                           | На основі тексту кіноповісті описати окупаційний режим на українській території; 2) зазначити нормативно-правові акти МГП, що були чинними в період Другої світової війни; 3) скласти порівняльну таблицю щодо дотримання/порушення МГП німецькими загарбниками.                  |
| Основи безпеки та права поведінки у період збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій; | Григор Тютюнник. «Климко». Доля дитини в часи воєнного лихоліття.                                                                                                                                                                          | Проблемне питання: «Які основи безпеки дитини порушено у творі? Чому так сталося? Порівняти період II світової війни і сьогодення: що змінилося в підходах до захисту дітей в умовах збройного конфлікту?» Запропонувати власну стратегію «Захист дітей від збройних конфліктів». |
| Відповідальність за порушення норм МГП                                                         | Узагальнений образ миті життя, філософія миті щастя людини у творі О. Гончара «За мить щастя»                                                                                                                                              | Як ви розцінюєте рішення військового трибуналу стосовно Сашка Діденка. У чому полягав його злочин? Наведіть норми міжнародного гуманітарного права, які порушив Сашко Діденко. Чи можна було виправдати воїна-захисника?                                                          |

Виходячи із вищезазначеного, приходимо до висновків:

Ознайомлення здобувачів загальної середньої освіти (як цивільного населення) з інформацією щодо основних положень міжнародного гуманітарного права до змісту є частиною зобов'язань України перед світовою спільнотою.

Інформація МГП має інтеграційний, а її імплементація до змісту мовно-літературної освітньої галузі - компетентнісний потенціал.

#### Література:

1. Гузовська-Корицька Г. Бранка з-над Дніпра. URL: <http://surl.li/gjheg>.
2. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. URL: <http://surl.li/fgjfb>.
3. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджена наказом МОН України від 20.04.2018 р. № 408 (в редакції наказу МОН України від 28.11.2019 р. № 1493. URL: <http://surl.li/gioka>
4. Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках історії, громадянської освіти та правознавства. Методичні матеріали для вчителя. URL: <http://surl.li/dkfrw>.